

Đuro VIDMAROVIĆ

Društvo hrvatskih književnika

U SLAVU RIJEČI

Enerika Bijač: *Riječ do riječi*, Društvo hrvatskih književnika – Podravsko-prigorski ogranak, Koprivnica, 2010.

Enerika Bijač, r. Odak (Zavala, 1940.), književnica i slikarica, rođenjem Hrvatica iz južne Dalmacije (dolina Neretve), a životnim opredjeljenjem Podravka, sretno je u svojim umjetničkim radovima povezala južnu i sjevernu Hrvatsku. Djetinjstvo i srednjoškolske godine provela je u Opuzenu, lijepome gradiću pored čarobne rijeke Neretve, u kraju južne nam Hrvatske koji, premda pored mora, određuje rijeka, njezini rukavci, močvare i stoljetni naporni trud ljudi koji su ovdje stvorili uvjete za život i razvili osebujnu i bogatu kulturu i kulturnu baštinu. Studijem i udajom preseljava se u Koprivnicu, jezično i pejzažno drugačiji dio Hrvatske, ali poput Neretvanske doline, također određen moćnom rijekom Dravom i prehrambenim divom "Podravkom". Ovdje je Enerika Bijač provela radni vijek kao profesorica, bibliotekarka i novinarka. Uz sve radne i privatne obveze razvila je pažnje vrijednu literarnu i slikarsku aktivnost. Dijelila je sa suprugom, gospodarstvenikom Đurom Bijačem, lijepe i teške trenutke njegovih uspona i padova vezanih za političke ljude i događaje. Podigla je obitelj, dobila unučad, dočekala umirovljeničke dane i mogućnost da se bez ostatka posveti umjetnosti, svojim slikama i svojim knjigama.

U književnost Enerika Bijač ulazi 1989. zbirkom stihova "Tragovi". Slijede zbirke "Obnavljanje" (1994.), "Put" (1998.), "Samo je beskraj kraj/ Vidik sa Zavale" (2010.), "Školjka" (2003.), "U mogućem krajoliku / Pjesničko slikarski zapisi" (2006.) i "Riječ do riječi" (2010.). Kao prozna književnica predstavila se djelima "Samo ljubav ostaje /Autobiografska proza" (2004.), "Odjek Neretve / u kašiki tradicija, pod perom priča...poezija" (2008.).

Kao slikarica svoje je radove izlagati počela 1980. godine i do sada je to učinila 35 puta. Usporednim djelovanjem u dva umjetnička medija, slikarstvu i književnosti, Enerika se Bijač pridružuje skupini hrvatskih književnika-slikara, kao što su npr. Drago Ivanišević, Vesna Parun, Anka Petričević, Zvonimir Balog, Nevenka Nekić, Arsen Dedić, Tomislav Marijan Bilosnić, Luko Paljetak, Milorad Stojević, Zlatko Tomičić, Joja Ricov i drugi.

Kao autorica proznih ostvarenja Enerika će Bijač biti upamćena po knjizi "Odjek Neretve" u kojoj je vrlo uspješno predstavila svoj zavičaj na sveobuhvatan

način, pjesmom, pričom, umjetničkom fotografijom i etnografskim zapisima.

Kao prilog časnoj obljetnici 70 godišnjega života Enerike Bijač, Podravsko-prigorski ogranak Društva hrvatskih književnika objavio je zbirku njezinih stihova pod naslovom "Riječ do riječi". Zbirka je objavljena u biblioteci "Rukopis", a zasluga za njezinu vrlo uspješnu likovnu opremljenost pripala je, na žalost, nedavno preminulom književniku Zvonku Todorovskom.

Zbirka "Riječ do riječi" podijeljena je u deset tematskih cjelina, karakterističnih naslova: "Riječ do riječi", "Ispod kape nebeske", "U krugu", "Radosna svjetlost", "Kap vode", "Okrhak kamena", "Pramen zemlje", "Između", "U prolazu" i "Tragovi, znakovi, otisci". Zbirka je objavljena bez predgovora, ili pogovora.

Naslov zbirci koju predstavljamo dao je prvi ciklus "'Riječ do riječi" po kojem je nazvana cijela knjiga.

Pojam *riječ* jednako ispunjava poetski, filozofijski i teološki govor. Enerika Bijač u prvoj pjesmi "Trag" precizno poetskim iskazom obavještava što za nju znači pojam riječ: "Riječ do riječi sastavljena/ granaju nebesa/ od Riječi/ riječ okreće se, u riječi se glasa/ glasom Vječitoga..."

Iz navedenih stihova vidljivo je da naša pjesnikinja koristi dva pojma istoga fonetskoga sastava: "riječ" i "Riječ", stavljajući ih u suodnos.¹ Njihovo je semantičko polje odvojeno, ali se nalaze u teološkoj subordinaciji. To je vidljivo iz stihova "od Riječi/ riječ okreće se, u riječi se glasa/ glasom Vječitoga...". Uporabom pojmovi *Riječ* i *Vječiti*, autorica je dodatno osnažila značenje nosivoga pojma. Riječ je o Bogu, onako kako ga definiraju Stari i Novi Zavjet, odnosno judeo-kršćanska tradicija. Pojam Riječ preuzet je iz *Evandjelja po Ivanu*, odnosno iz *Proslava* ovoga, po mnogo čemu helenskoj filozofskoj misli najbližega biblijskog teksta. Navedeni "Proslav" sadrži, između ostalih, stihove: "U početku bijaše Riječ/ i Riječ bijaše kod Boga - / i Riječ bijaše Bog./ Ona u početku bijaše kod Boga./ Sve je po njoj postalo/ i ništa što je postalo/ nije bez nje postalo./ U njoj bijaše Život/ i Život bijaše svjetlo ljudima."²

Starozavjetni tekstovi zabranjuju izgovaranje Božjega imena, odnosno tumačenja svetoga teetragramatona JHVH. Stoga je Enerikina imenica "Vječiti" odgovarajući supstitut za Njegovo ime.

Prilika je podsjetiti na misao velikoga rusko-ukrajinskoga književnika Nikole Vasiljeviča Gogolja, koji je podsjetio na snažno upozorenje Isusa Krista, zapisano od Evanđelista Mateja: "Ja vam kažem da će ljudi za svaku nekorisnu riječ što je izreknu odgovarati na Sudnji san. Tvoje će te riječi opravdati, tvoje će te riječi osuditi".³ Gogolj je ovako doživio Kristovo upozorenje: "Odnos prema riječi

1 U pjesmi "Sa izvora" (str. 21.) pored pojma riječ, koristi i pojmove "predriječi", "prariječi" i "prariječ neopipljiva".

2 Ivan, 1-4

3 Matej, 36-37

mora biti pošten. Ta riječ je najuzvišeniji dar Božjim ljudima! Veoma je opasno ako se književnik lakomisleno igra riječima. Neka ni jedna trula riječ ne izađe iz usta vaših!”

Dakako, nije mi namjera stavljati pjesništvo Enerike Bijač isključivo u judeo-kršćanske okvire, poglavito ne u okvire koji bi to pjesništvo svodili na apologetiku i propovjedništvo, oduzimajući mu poetiku. Ne, naša je pjesnikinja dovoljno iskusna i književno obrazovana da znade izbjeći ovakve i slične zamke, ali ona, sada kada je stupila u treću životnu dob, želi iskazati svoj životni, a ne samo pjesnički credo, a taj se ne odnosi na suvremeni moralni relativizam, na psovku, blasfemiju, mržnju i vrijeđanje, već se vraća izvorima, onome koji je Istina, Put i Život i unutar čijeg se poslanja, života i poruka nalazi prostor za ostvarenje svih ljudskih vrijednosti, jer je kao Stvoritelj čovjeku dao Slobodu. Slobodu izbora: lepršavi, zavodljivi i primamljivi put u tamu, ili težak, naporan, čak trnovit put do Svjetla. Čovjeku je dana riječ kojom može moliti, ili proklinjati, ljubiti ili mrziti, činiti dobro ili činiti zlo, Boga ljubiti ili Boga odbacivati, pa čak i mrziti, biti biće Svjetla ili biće Tame. Stoga Enerika Bijač jasno pjeva da se čovjek u riječi “glasa glasom Vječitoga”. I nastavlja: “U črte i reze/ upisuje, urezuje i čuva/ Veliki put, glasove jasne,/ tamu u svjetlo, radost u jutro/ svemir upleten/ u stalno kretanje i mijenu”.

Kao što bitno razlikuje pojmove “riječ” i “Riječ”, Enerika Bijač isto čini i s pojmovima “svjetlo” i “Svjetlo”. U trećoj pjesmi ovoga ciklusa (“E da bi”) to potvrđuje.

Naslijede helenske filozofske misli Enerika Bijač koristi u ranijim svojim zbir-kama. To čini i u ovoj. Konkretno, riječ je o “stalnome kretanju” i stalnoj mijeni, kao učenju koje nam je u baštinu ostavio veliki Heraklit. Stoga njezin makro i mikro-svemir nisu statični, već dinamični, njihovo postojanje ne određuje nepomičnost, već kretanje, što znači i razvoj. U pjesmama koje predstavljamo oba sje-dinjuje teološki, filozofijski i poetski diskurs. Kretanje uvjetuje razvoj, a razvoja nema bez čovjeka, a suština čovjeka je sloboda u izboru između dobra i zla.

Završni dio pjesme “Trag” pjesnikinjina je životna suma, njezina konkluzija prijedehih premisa. To je konkluzija čovjeka kojem su riječi bile osnovno oruđe u životu, a tko bolje može osjetiti snagu riječi od pjesnika: “Spokojno oslonjena slušam/ rastvoren u riječi Vječnosti glas/ nebesa što granaju/ svojim meandrima pod olovkom/ na papiru samo trag:/ u riječi se sastavljam, rastem/ i nestajem u isti mah.”

Personalan odnos s Bogom, gotovo eshatološki intoniran, pjesnikinja iskazuje u pjesmi “Oimeničeni život”, u kojoj priznaje kako “vrijeme se osiplje/ u isto izvorište ova slova/ vraćam, vraćam se Tebi/po njima/ osjećam tu čitljivost/ Tvoja-moja/ u vremenu...”

Pojmovi i pojmovni sklopovi kojima se pjesnikinja služi zaslužuju posebnu

pozornost. Tek upozoravam na njih: “Spokojno oslonjena”; “Spokojno oslonjena slušam...”; “rastvoren u riječi Vječnosti glas”; “Vječnosti glas nebesa”. Taj Božanski glas na papiru ostavlja samo “trag”. Imenica trag upućuje na traganje, u ovom slučaju traganje do Istine, do Kuće Bitka, a traganje znači i traženje, dok zajedno upućuju na napor, upornost, želju, nadu i vjeru. Jer taj “trag je u riječi” u kojoj pjesnik “raste i nestaje u isti mah”.

U sedmom ciklus “Pramen zemlje” Bijačeva razrađuje temu iz naslova zbirke. Prva pjesma tog ciklusa nosi naslov “Jer ti jesi”. Pretpostavljam kako je u rukopisu napisano “Jer Ti jesi”, jer tada biva jasan sadržaj pjesme. Drugi dio naslova jasna je aluzija na odgovor koji je Mojsiju dao Bog na Sinaju, nakon što ga je upitao za ime: “Ja jesam”.⁴ U Enerikinoj pjesmi nalaze se slijedeći stihovi: “neka bude/ jer ti jesi/ i/ vatra i voda, zrak i zemlja./ Od svih najveća pjesma”. Božje ime autorica povezuje s helenskom filozofskom baštinom, odnosno učenjem o prapočetlima bitka.

Nakon naglašenog judeo-kršćanskog polazišta u pjesmi “Trag”, Enerika Bijač u zbirku stavlja pjesmu pomalo mističnoga sadržaja, pod naslovom “Knjiga”. U ovoj pjesmi dominiraju riječi “dah”, “broj sedam”, “zgušnjuto vrijeme”, “Nebo”, “kiše” i “brijeg”. Riječ je o riječima-simbolima, a svaki simbol ima svoje arhetipsko, ali i svoje osobno izvorište. Smatram u ovoj pjesmi određujuće simboličko značenje broja sedam. U judeo-kršćanskoj misli to je broj savršenstva, u konkretnome slučaju koristi se kao zamjena za božansku samobitnost. Osobno značenje broja sedam podvučeno je u pjesmi “Riječ do riječi” iz drugoga ciklusa u zbirci koju predstavljamo. Ovdje se nalaze stihovi: “... dok prebivam/ između uma i srca život moj/ u znaku broja sedam – unatoč svemu/ i baš zato radosna svjetlost sja/...” Isto značenje ove brojke ponavlja se u pjesmi “Sedam kola” iz ciklusa “Okrhak kamena”.

Tajanstvenost sadržaja Ivanove “Apokalipse” otkriva se kao inspiracijska zona u pjesmi “Knjiga”: “Dah pod dah... u/ znaku broja sedam,/ baš kao jedan/ idemo moj kućni/ broj i ja./ Knjiga na stolu/ krupnim slovima u/ sedam/ redova, zbrojena.”

Dah je sinonim za dušu, tu besmrtnu božansku suštinu ljudskoga bića. U pjesmi “E da bi” (istoga ciklusa) nalaze se stihovi: “... dah mu/ od Svjetla svjetlosno sjeme/ u riječ uznačeno, umreženo i svjetlo...”.

Pjesme prvoga ciklusa pisane su modernističkim diskursom, grafički impostirane na način zorne poezije, s reduciranim interpunkcijskim vezivima što omogućuje, čak nameće, polisemičnost pojedinih sintagmi, pa i cijelih stihova.

U drugome ciklusu: “Ispod kape nebeske” uvodna je pjesma dala naslov cijeloj knjizi: “Riječ do riječi”. Pjesma ima duboko osobno, čak ispovjedno izvorište i

⁴ Izlazak, 3, 14.

nastavlja autoričin personalan odnos sa Stvoriteljem. Može se govoriti o pjesmi-molitvi u kršćanskome smislu toga pojma. Autorica završava pjesmu trostihom: “Stvoritelju, prinosim se:/ u Tvoju antologiju se spremam/ ponizna – u riječima i izvan”. Isti iskaz nalazimo u nizu drugih pjesama. Navodim kao primjer vrlo snažnu pjesmu “Ogrij se riječi”, u kojoj autorica karakterizira i vrijeme u kojem i s kojim živi:

U ovom vremenu sudaranja
usahlog smijeha i potoka krvi
ne vidi se.
Sigurno je samo to
da je nesigurno
u ovom vremenu rasapa, utihlih
riječi na sve strane bježe slova
bez glasa riječ je dobra
okovana
u mučnom vremenu sudaranja.

Treći ciklus “U krugu” poetska je apoteoza ljepoti prirode. Autorica doživljava prirodu na način svetoga Franje Asiškoga, ali ne zaboravljajući snagu kretanja o čemu je bilo riječi. To je kretanje od svjetlosti prema svjetlosti.

.....
Iz svjetlosti u svjetlost
rađanje i umiranje ista dimenzija
omišljena, osmišljena
svjetlost bez grada
Vječnost
mijena obnavlja u ritmu vremena
.....

Misao o kretanju od svjetla svjetlu nastavlja se u pjesmi “Toliko svjetlosti”. Navodim karakteristične stihove: “Na kraju krajeva početak je/ na Početku – u pitanju su samo/ slova, svjetlo/ krilato bez ograda usemantičeno/ toliko svjetlosti da se pitam/ što je more prema svjetlosti/ moooresvjetlosti...” U pjesmi “Tko bi znao” iz ciklusa “Okrhak kamena”, svjetlost je zamijenjena danom: “Put iz dana u dan most je samo/ između – ne znam čega/, ali osjećam da jest nečega/ od Tvoga gena.”

U pjesmi “Poleti ptico”, pored erudicijske dimenzije, nalazi se Božje ime kao skrivalica, što je oblik modernističkoga pristupa poeziji:

.....

Javlaju novine sitno,
kao snijeg da je pao, a ne
brijeg baš ovoga dana da
Boa Sr i s njom nestao je
prastari, možda
sa samoga početka jezika

BO.

Lijepa li imena drevnom jeziku!
I ako je...? – nije li putem
izGubio
treće slovo, digao ruke i
otišao. Obrni se – Ljepoto u slovu.

Svjetlosti je posvećen treći ciklus “Radosna svjetlost”. Uočava se stanovito parafraziranje pojma Evandjelje, koje u prijevodu znači radosna vijest. Biblijske radosne vijesti su u stvari radosna svjetla. Prva pjesma ovoga ciklusa nosi naoko zbunjujući naslov “OM” (velika slova u izvorniku). Iako su moguća druga tumačenja, mišljenja sam kako je riječ o najpoznatijoj budističkoj molitvi-mantri UM PADME UM, u izvorniku *Om Mani Padme Hum*, koju naročito cijeni tibetanski Vrhovni svećenik, Dalaj Lama. Ovu molitvu budistički redovnici, ali i vjernici, izgovaraju kao pjesmu, ponavljajući ju što je duže moguće.

Uz pojam svjetlost Enerika koristi još jedan teološki osmišljen pojam: *bjelina*. Isti naslov nosi pjesma u kojoj prepoznajemo da se ovim pojmom misli na Gospoda: “...u njoj smo duše pjena.”

Još jednom skrećem pozornost na Enerikine poetske molitve. Ovaj tim poetskog iskaza spada među teže. To što je netko vjernik ne znači da može napisati molitvu kao estetski relevantan uradak. Isto tako, govoreći o poetskim molitvama ne mislimo na narodne pjesme. Naravno, ne podcjenjujemo ih, ali one spadaju u drugi dio hrvatske književne baštine. Hvala Bogu, dugo zanemarene molitve napokon se vraćaju u hrvatsko pjesništvo. Podsjećam da je 2009. najbolja zbirka poezije kojoj Društvo hrvatskih književnika dodjeljuje nagradu “Tin Ujević”, imala naslov “Molitve” i sadržavala ih je kao poeziju. Autor zbirke je poznati hrvatski književnik Tomislav Marijan Bilosnić. Sada se, eto i Enerika Bijač pridružuje Bilosniću i objavljuje niz vrlo uspješnih pjesama-molitava. Pri tome njezin je poetski diskurs moderan, ali vibrantan, pojmovno precizan, s obiljem pjesničkih slika, neologizama, unutarnje rime i unutarnjega govora same autorice. Nije mudro prenaplašavati poetske dosege pojedinih pjesama, ali, bez patetike, Bijačeva je napisala pjesmu koju držim među najboljima u ovoj pjesničkoj vrsti.

Peti ciklus Bijačeva je nazvala “Kap vode”. Voda je njezina poetsko-filozofska

tema nazočna i u ranijim knjigama. I ovaj pojam nudi više mogućih poetskih i simboličnih smjernica. Prva od njih je ona koja smjera na helensku filozofsku baštinu, na misao čuvenoga Talesa, druga smjera na kršćansko značenje vode kao elementala kojim se vrši inicijacija krštenja, dakle čin postajanja Kristovim sljedbenikom, kao materije nad kojom prebiva Duh Gospodnji, dok treće upućuje na pjesnikinjin zavičaj i život u njemu, a ondje je voda središnji dio života Nerevtvana, gotovo njihov fatum. Stoga je za Eneriku voda “neobuzdana priča”, “moja življenica,/ obala na kojoj trajem/ u kojoj sam dok/ slatka i slana,/ lista mi slike, okreće/ kotač”, “priča življenica”, “zelena suza svemira”, “alkemija ljubavi/ slatko i slano umiješana/ u granicama života i smrti” (iz pjesme “Zelena suza svemira”). Stoga je naša poetesa vodom “opčinjena”, jer “voda me utapa,/ podiže, uzdiže...” Voda je i njezin Jadran kojem tepa: “more moje drago” i priznaje kako pred njim stoji “sklopljenih očiju...” (iz pjesme “More i ja”). Jer voda nije tek prirodna činjenica, H₂O, voda je Božji, odnosno “Njegov znamen”.

Šesti ciklus “Okrhak kamena” nadovezuje se biografičnošću inspiracijskih sadržaja na prethodni. U pjesmi “Ti razumiješ” to se potvrđuje. Uvodni stihovi ove pjesme glase: “Neka je samo/ slana kap, i neka je/ samo/ okrhak kamena što u srcu/ žulja upisano”.

“Pramen zemlje” naslov je sedmog ciklusa i ispunjen je pjesmama autobiografskog sadržaja. U pjesmi tajanstvenoga naslova-šifre “K-S-V”, pjesnikinja na pragu opustjeloga rodnog doma piše potresne stihove:

.....
 Mirise vječnosti
 na kamenu raskošno
 odmara smilje i kadulja,
 vrijesak puna duša prebiva.
 Raspuknut će kao sunce
 ispred mene ta nakupljena
 milina
 ovdje gdje su rađali i umirali
 moji preci. Osluškujem kako
 tinja im trag pod prag urušen
 kamen u pramen zemlje
 ozemljen taman toliko da me
 mirisi razdiru u
 kadulja – K kao korijen,
 smilje – S kao svetost,
 vrijesak – V kao vrijeme, dok
 sunce korača žurno ispred mene.

Posljednji ciklusi “U prolazu” i “Tragovi, znakovi, otisci” nabijeni su eshatološkim dosezima, spoznajom da je život konačan i da se treba na kraju dana, kada sunce odlazi na počinak, obratiti svome Gospodinu, kleknuti i pomoliti. A jutro, tko zna kome pripada, jer ono “sakupi sve oko sebe/ i ode/ s onim koje se već zbrojilo”. (iz pjesme “Ide”). “Sve je iza, u daljini/ ispred izvjesnost blizine/ Tvoje u dubini”, “Cima je odvezana/ bijeli parobrod ljulja se/ na ušću/ srce zna pravi put...” (iz pjesme “Spokojno”). “Sve ima svoj kraj/ pjesmo,/ stani pjesmo, odmori me./ Nemam više vremena/ za sebe/ tebe/ dobro je”, “Sve ima svoj KRAJ” (iz pjesme “Usni”) Vjernik znade što ga čeka i naša se pjesnikinja stoga s pravom obraća Gospodaru naših duša: “Jer, Ti si mi ulio nadu/ i dao riječ/ da Te po njoj mogu naći/ a Ti mene prepoznati/ kad pokucam na Tvoja vrata”.

Zbirka “Riječ do riječi” predstavlja vrijedan doprinos suvremenome hrvatskom pjesništvu. U vremenu u kojem postmodernizam gubi smisao, odlazeći sa književne scene zajedno sa svojim moralnim relativizmom, Eneerika Bijač nudi novi put u zajedničku nam pjesničku avanturu. To je put koji se kreće unutar etičkih postulata judeo-kršćanske vjere, kulture i uljudbe. Pri tome ni malo ne odstupajući od modernosti pjesničkog iskaza na svim razinama poetskog govora i djelovanja. Nakon knjiga-putokaza Tomislava Marijana Bilosnića i Davora Šalata, Enerika nam Bijač poklanja svoju zbirku istoga dometa, zbirku koja otvara vrata slobodi ljudskosti u književnome stvaralaštvu. Onoj slobodi po kojoj smo ljudi kao istinska djeca Božja, a ne tek puki izbljuvak sastavljen od krvi, sperme, fekalija i psovki, mržnje i blasfemije.

Vratimo se Gogolju i njegovoj preporuci kolegama po peru:

“Nađi prije svega ključ za vlastitu dušu, pa ćeš tim ključem moći otvoriti svačiju dušu”.